ปริจเฉทหมายรับสั่ง: กรณีศึกษาหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3[1]

ภคภต เทียมทัน[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้าง เนื้อหา และท่วงทำนองการเขียนในปริจเฉทหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 จำนวน 412 ฉบับ ผลการศึกษาพบว่า 1) ด้านโครงสร้างของปริจเฉทหมายรับสั่ง มีส่วนประกอบ 4 ส่วน คือ ส่วนพิเศษ ส่วนนำ ส่วนเนื้อหา และส่วนท้าย 2) ด้านเนื้อหาของปริจเฉทหมายรับสั่ง มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ สามารถจำแนกได้ 2 กลุ่ม คือ 2.1) เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชพิธี และ 2.2) เนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติราชการ 3) ด้านท่วงทำนองการเขียนในปริจเฉทหมายรับสั่ง 3.1) ด้านการใช้คำ พบการใช้คำราชาศัพท์ การใช้คำอ้างถึงบุคคล การใช้คำที่แสดงวัจนกรรมชี้นำ การใช้คำบอกการลำดับเวลา การใช้คำแสดงการเพิ่มความ และการใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาเรียงต่อกัน 3.2) ด้านการใช้ประโยค พบการใช้ประโยคแสดงเจตนาบอกให้ทำและการใช้ประโยคที่แสดงเหตุผล 3.3) ด้านวรรณศิลป์ พบการใช้ความเปรียบและการใช้จังหวะสมดุลคำ 3.4) ด้านโวหาร พบการใช้บรรยายโวหารและการใช้พรรณนาโวหาร อนึ่ง โครงสร้าง เนื้อหา และท่วงทำนองการเขียนที่พบในปริจเฉทหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 แสดงให้ทราบว่าปริจเฉทหมายรับสั่งเป็นปริจเฉทข้อปฏิบัติ ซึ่งอาจปรากฏปริจเฉทคำอธิบายสอดแทรกอยู่ด้วย

คำสำคัญ: หมายรับสั่ง ปริจเฉท ท่วงทำนองการเขียน

---

[1] บทความนี้ปรับปรุงจากบทความเรื่อง “ปริจเฉทหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3” ซึ่งเคยนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ “วิชญมาลาภาษาและวรรณคดีไทย” เมื่อ 14-15 สิงหาคม พ.ศ.2558 ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้วิพากษ์บทความที่กรุณาให้คำแนะนำและข้อสังเกตต่างๆ

[2] อาจารย์ ดร. (อาจารย์พิเศษ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) อีเมล์: pakapot.t@gmail.com

รับต้นฉบับ : 10 มีนาคม 2562 | **ปรับแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ :** 3 กันยายน 2562 | **รับลงตีพิมพ์ :** 4 ตุลาคม 2562

Royal Decree Discourse: A Case study of the Royal Decrees in the Thonburi and the Rattanakosin Periods, the Reign of King Rama I to the Reign of King Rama III[3]

Pakapot Thiamthan[4]

Abstract

This article aims to analyze the structure, content, and style in the 412 royal decrees written in the Thonburi and the Rattanakosin periods, during the reign of King Rama I to the reign of King Rama III. The results showed that the royal decree discourse can be divided into four structural compositions: special information, introduction, content, and the ending. The content indicated the monarch obligations that can be categorized into two main types: royal ceremonies, and official regulations. Furthermore, this study showed four main aspects regarding style. First, word, there are six kinds of word usage: royal words, address terms, directive terms, informing sequence terms, adding detail terms, and synonyms. Second, there are two kinds of sentence forms: imperative sentences, and rational sentences. Third, there are two kinds of literary devices: trope and rhyme. Fourth, there are two kinds of writing styles: narration and description. The structure, content and style can be exposed the characteristic of the royal decrees in the Thonburi and the Rattanakosin periods, revealed that royal decree discourse is a behavioral discourse that may appear a expository discourse.

Keywords: Royal decree, Discourse, Style

---

[3] This article is updated from the article "Royal Decree Discourse in the Thonburi and the Rattanakosin Periods the Reign of King Rama I to the Reign of King Rama III", which was presented at a national academic conference. "Vijaya Mala, Thai Language and Literature" on 14-15 August 2015 at the Faculty of Arts Chulalongkorn University The researcher would like to thank the peer review of the article for kindly giving suggestions and observations.

[4] Ph.D. (Special Lecturer at department of Thai language, Faculty of Humanities, Chiang Mai University) email: pakapot.t@gmail.com

บทนำ

ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ปกครองมาตั้งแต่สมัยอดีต เมื่อพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์จะทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ มหาดเล็กหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับพระบรมราชโองการ เรียกว่า “ผู้รับสั่ง” จะรับพระบรมราชโองการไปจัดทำเอกสาร เรียกว่า “หมายรับสั่ง” ส่งไปฝ่ายพลเรือน กระทรวงมหาดไทย และฝ่ายทหาร กระทรวงกลาโหม เพื่อแยกรายการหน้าที่ สำหรับเขียนบัตรหมายย่อยเรียกว่า “ตัดหมาย” แล้วส่งไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานราชการและพระราชกรณียกิจต่างๆ หมายรับสั่งน่าจะมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่อาจเสียหายไปตอนเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2310 จึงพบหมายรับสั่งอย่างชัดเจนในช่วงสมัยกรุงธนบุรีเป็นต้นมา หมายรับสั่งจึงเป็นเอกสารลายลักษณ์ที่มีความสำคัญในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้านต่างๆ เช่น สังคมศาสตร์ อักษรศาสตร์ (The committee for the revision of Thai history and the publishing of papers on history and archaeology, Secretariat of the Prime Minister, 1993 : preface ; Prince Damrong Rajanubhab, 1950 : 64-65 ; Panthayangkun et al., 1980 : 1)

เมื่อพิจารณาหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 พบว่า หมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 แม้จะมีเนื้อหาและได้รับการเขียนขึ้นในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน แต่ก็มีลักษณะทั้งที่คล้ายกันและแตกต่างกัน ยกตัวอย่างดังนี้

> (ก) วันพฤหัสบดี แรม 2 ค่ำ เดือน 2 จุลศักราช 1138 ปีวอก อัฐศก มีหมายเวรนายควรรู้อัศว์ นายเวรมหาดไทยมาว่า ด้วยพระยาธรรมารับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่าจะได้พระราชทานเพลิงพระศพในกรมขุนอินทรพิทักษ์ เจ้านราสุริยวงศ์ ผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช ณ วัดบางยี่เรือนอก ให้ทำเบญจาประดับแผงบุเป็นภูเขาหาพระมณฑปมิได้[5] (decree p1, 1980 : 23)

> (ข) ด้วยเจ้าพระยาธรรมารับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ณ วันเดือน 6 ขึ้น 10 ค่า เพลาเช้า ฝรั่งแขกเมืองมริกันจะได้ขึ้นเฝ้ากราบถวายบังคมในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แลจะเสด็จออกครั้งนี้เป็นออกใหญ่นั้น ให้พระยาภารศรเพลิงจัดกำนันเชิญพระแสงปืนนั่งที่หลังขวาง หน้าท้องพระโรงข้างหอพระปริตร 40 ข้างพระที่นั่งเย็น 40 (รวม) 80 คน (decree p4 e1, 1993 : 86)

ตัวอย่าง (ก) เป็นเนื้อความในหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรี ส่วนตัวอย่าง (ข) เป็นเนื้อความในหมายรับสั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ตัวอย่าง (ก) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเสียชีวิตของข้าราชการ ส่วนตัวอย่าง (ข)

[5] ข้อความตัวอย่างที่ปรากฏในบทความฉบับนี้จะใช้อักขรวิธีตามข้อความที่ปรากฏในเอกสารต้นฉบับ

มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทูต ตัวอย่าง (ก) และตัวอย่าง (ข) มีเนื้อความส่วนแสดงผู้รับพระราชโองการเหมือนกัน ดังสามารถสังเกตได้จากข้อความ “ด้วยพระยาธรรมารับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า” ในตัวอย่าง (ก) และข้อความ “ด้วยพระยาพิพัฒนโกษา รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า” ในตัวอย่าง (ข) อีกทั้งก่อนจะแสดงเนื้อความส่วนแสดงคำสั่งหรือรายการปฏิบัติต่างๆ มักจะแสดงเนื้อความส่วนแสดงสาเหตุหรือที่มาของพระบรมราชโองการก่อน แล้วจึงแสดงเนื้อความส่วนแสดงคำสั่งหรือรายการปฏิบัติ ต่างๆ ดังสามารถสังเกตได้จากคำว่า “ให้” เพื่อแสดงการบอกให้ทำนำหน้าข้อความแสดงรายการปฏิบัติ ซึ่งปรากฏทั้งในตัวอย่าง (ก) และตัวอย่าง (ข) เหมือนกัน นอกจากนี้ เมื่อสังเกตเพิ่มเติม ตัวอย่าง (ก) ปรากฏเนื้อความส่วนแสดงการบอกเวลา ซึ่งอาจเป็นเวลาที่รับพระบรมราชโองการหรือเวลาที่ประกาศแจ้งหมายรับสั่ง ในขณะที่ตัวอย่าง (ข) ไม่ปรากฏเนื้อความส่วนแสดงการบอกเวลา เมื่อพิจารณาหมายรับสั่งในเบื้องต้นแล้ว หมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและหมายรับสั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 แสดงให้เห็นถึงลักษณะทั้งที่คล้ายกันและแตกต่างกัน ทั้งนี้ ลักษณะที่คล้ายกันพบทั้งด้านรูปแบบหรือโครงสร้างการบันทึก สามารถสังเกตได้จากตัวอย่าง (ก) และตัวอย่าง (ข) ซึ่งมีส่วนแสดงผู้รับพระราชโองการ รวมถึงส่วนแสดงสาเหตุและส่วนแสดงคำสั่งเหมือนกัน นอกจากนี้ ยังพบด้านท่วงทำนองการเขียนหรือลักษณะภาษาที่ใช้ในการบันทึก สามารถสังเกตได้จากการใช้คำว่า “ให้” เพื่อแสดงการบอกให้ทำเหมือนกัน ส่วนลักษณะที่แตกต่างกัน นอกจากจะพบด้านเนื้อหาแล้ว ยังพบด้านรูปแบบ สามารถสังเกตได้จากตัวอย่าง (ก) มีส่วนแสดงการบอกเวลา ในขณะที่ตัวอย่าง (ข) ไม่มี

เมื่อพิจารณางานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่ผ่านมา งานวิจัยส่วนใหญ่มักศึกษาหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์โดยใช้เป็นแหล่งข้อมูลหนึ่งร่วมกับแหล่งข้อมูลอื่นๆ ปรากฏงานวิจัยทั้งที่ศึกษาในประเด็นด้านประวัติศาสตร์และประเด็นด้านภาษา งานวิจัยทั้งที่ศึกษาในประเด็นด้านประวัติศาสตร์ เช่น การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของผู้ที่ปฏิบัติราชการในตำแหน่งต่างๆ การศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการด้านการเมืองการปกครอง ยกตัวอย่าง งานวิจัยเรื่อง “บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153-2435)” โดย Chularatana (2001) งานวิจัยเรื่อง “การเมืองไทยในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างจากสมัยเมืองคู่สู่สมัยราชอาณาจักร: กรณีศึกษาพัฒนาการของวังอยุธยาและต้นกรุงเทพฯ” โดย Paraprasert (2002) ส่วนการศึกษาในประเด็นด้านภาษา เช่น การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการใช้ภาษา การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านหน้าที่ของคำ ยกตัวอย่าง งานวิจัยเรื่อง “ยัง: การศึกษาเชิงประวัติ” โดย Jaratjarungkiat (2008) งานวิจัยเรื่อง “การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำสรรพนามบุรุษที่ 1 ในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์” โดย Wareeket (2013) สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นด้านภาษา ซึ่งใช้หมายรับสั่งเป็นแหล่งข้อมูลหลักนั้น ปรากฏงานวิจัยเรื่อง “การเชื่อมโยงความในหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัชกาลที่ 1” ของ Tuntijitjaru (2005) ซึ่งศึกษากลไกทางภาษาที่ใช้ในการเชื่อมโยงความในหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 อีกทั้งยังได้กล่าวถึงส่วนประกอบของหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 แต่อย่างไรก็ดี งานวิจัยดังกล่าวไม่ได้มุ่งศึกษาส่วนประกอบหรือโครงสร้างของหมายรับสั่งอย่างละเอียด อีกทั้งยังไม่ได้กล่าวถึงลักษณะภาษาในด้านอื่นๆ เช่น ลักษณะการใช้คำ ลักษณะ

ประโยค ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 โดยเน้นศึกษาโครงสร้าง เนื้อหา และท่วงทำนองการเขียน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาโครงสร้าง เนื้อหา และท่วงทำนองการเขียนในหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ซึ่งปรากฏจำนวน 412 ฉบับ

ขอบเขตการวิจัย

การเก็บข้อมูลหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 จะเก็บข้อมูลจากเอกสารประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ 1 ถึงภาคที่ 4 ซึ่งปรากฏหมายรับสั่งจำนวน 412 ฉบับ กล่าวคือ 1) ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ 1 สมัยกรุงธนบุรี (2523) ปรากฏ 10 ฉบับ 2) ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ 2 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (2525) ปรากฏ 37 ฉบับ 3) ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ 3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (2528) ปรากฏ 69 ฉบับ 4) ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ 4 ตอนที่ 1 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จ.ศ.1186-1203 (2536) ปรากฏ 121 ฉบับ และ 5) ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ 4 ตอนที่ 2 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จ.ศ.1203-1205 (2537) ปรากฏ 175 ฉบับ

การอ้างอิงตัวอย่างข้อความของหมายรับสั่งในบทความนี้กำหนดใช้การอ้างอิงแบบ “decree p (part) ... e (episode) ..., ปี: หน้า” ซึ่งจะแสดงภาคและตอน (ถ้ามี) ของเอกสารประชุมหมายรับสั่ง ปีที่พิมพ์ และหน้าที่ปรากฏข้อความ นอกจากนี้ การอ้างชื่อหมายรับสั่งแต่ละฉบับจะอ้างชื่อตามที่ระบุไว้ในประชุมหมายรับสั่ง ซึ่งรวมถึงข้อมูลหมายกำหนดการ เพราะมีลักษณะคล้ายคลึงกับ เช่น หมายรับสั่ง เรื่อง “ต้อนรับแขกเมืองโปรตุเกส จ.ศ. 1148” (decree p2, 1982 : 20-25) หมายรับสั่ง เรื่อง “หมายกำหนดการบำเพ็ญพระราชกุศลฯ จ.ศ.1171” (decree p3, 1985 : 34-37)

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับปริจเฉทและแนวคิดเกี่ยวกับท่วงทำนองการเขียน มีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับปริจเฉท (discourse)

Panpothong (2013 : 2) กล่าวถึงคำว่า “discourse” ซึ่งสื่อความถึงหน่วยภาษาในระดับที่สูงกว่าหน่วยภาษาระดับประโยคว่าปรากฏการใช้คำในภาษาไทยที่หลากหลาย เช่น คำว่า “ปริจเฉท” “ข้อความต่อเนื่อง” “วจนะ” “ระบบข้อความ” “สัมพันธสาร” ในบทความฉบับนี้ผู้วิจัยเลือกใช้คำว่า “ปริจเฉท” ตาม Panpothong (2013)

Longacre (1996 : 3) และ Office of the Royal Society (2017 : 142) กล่าวถึงปริจเฉท (discourse) ว่าปริจเฉทเป็นหน่วยภาษาในระดับที่สูงกว่าหน่วยภาษาระดับประโยค ทั้งการสื่อสารทางเดียวและการสื่อสารสองทาง ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ประกอบด้วยโครงสร้างระดับความหมาย (notational structure) ซึ่งเกี่ยวข้องกับเค้าโครงเรื่อง และโครงสร้างระดับผิว (surface structure) ซึ่งเกี่ยวข้องกับรูปภาษาที่แสดงหรือนำเสนอเค้าโครงเรื่อง

อนึ่ง Longacre (1996 : 7-11) และ Burutpat (1994 : 25-26) ได้กล่าวถึงเกณฑ์ที่สามารถใช้ในการจำแนกประเภทของปริจเฉทไว้ 2 ประการ คือ การลำดับเวลา (contingent temporal succession หรือ henceforth contingent succession) ซึ่งแสดงลักษณะที่ต่อเนื่องกันของเหตุการณ์ที่ปรากฏในปริจเฉท และแนวโน้มสู่ผู้กระทำ (agent orientation) ซึ่งเป็นการกำหนดผู้กระทำหรืออ้างถึงบุคลิกลักษณะที่แสดงลักษณะผู้กระทำตลอดปริจเฉท ทั้งนี้ การลำดับเวลาและแนวโน้มสู่ผู้กระทำสามารถจำแนกปริจเฉทได้ 4 ประเภท คือ ปริจเฉทเรื่องเล่า (narrative discourse) ซึ่งปรากฏทั้งการลำดับเวลาและแนวโน้มสู่ผู้กระทำ ปริจเฉทกระบวนการ (procedural discourse) ซึ่งมักจะปรากฏการลำดับเวลาเป็นหลัก ปริจเฉทข้อปฏิบัติ (behavioral discourse) ซึ่งมักจะปรากฏแนวโน้มสู่ผู้กระทำเป็นหลัก และปริจเฉทคำอธิบาย (expository discourse) ซึ่งไม่ปรากฏทั้งการลำดับเวลาและแนวโน้มสู่ผู้กระทำ

2. แนวคิดเกี่ยวกับท่วงทำนองการเขียน

Teekhachunhatean (2006 : 7) กล่าวถึงคำว่า “style” ซึ่งสื่อความถึงลักษณะหรือรูปแบบการใช้ภาษาว่าปรากฏการใช้คำในภาษาไทยที่หลากหลาย เช่น คำว่า “ท่วงทำนองการเขียน” “ท่วงท่าที่แสดงออก” “ลีลา-ทำนองเขียน” “วัจนลีลา” ในบทความฉบับนี้ผู้วิจัยเลือกใช้คำว่า “ท่วงทำนองการเขียน” ตาม Teekhachunhatean (2006)

Phraya Anumanrajadhon (1972 : 141) เรียกท่วงทำนองการเขียนว่า “ท่วงท่าที่แสดงออก” โดยหมายถึงลักษณะวิธีทำหรือวิธีแสดงที่มีลักษณะพิเศษเป็นของแต่ละบุคคล เกิดจากความคิดเห็นหรือความสามารถเฉพาะตัว อาจเป็นวิธีวางรูป การสร้างองค์ประกอบ รวมถึงวิธีการจัดเรียงถ้อยคำ ประโยค หรือวรรคตอนของผู้ประพันธ์ สำหรับ Satavetin (1967 : 85-86) เรียกท่วงทำนองการเขียนว่า “ลีลา-ทำนองเขียน” โดยหมายถึงการแสดงออกความรู้สึกนึกคิดและเจตคติของผู้ประพันธ์ มีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล สามารถแสดงความคิดหรือบุคลิกของผู้ประพันธ์ได้ ส่วน Na Nakorn (1967 : 160; 1992: 63-64) เรียกท่วงทำนองการเขียนว่า “ทำนองเขียน” ซึ่งอาจพบเป็นคำว่า “แบบเขียน” “ท่วงทำนอง” “ฝีปาก” หรือ “คารม” ก็ได้ โดยหมายถึงวิธีการเลือกสรรถ้อยคำ การจัดประโยค ซึ่งลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ Royal Institute (2010 : 446-447) และ Office of the Royal Society (2017 : 406) ซึ่งเรียกท่วงทำนองการเขียนว่า “วัจนลีลา” ยังได้กล่าวว่าหมายถึงรูปแบบของภาษาที่แปรตามสถานการณ์ อีกทั้งยังได้กล่าวถึงการศึกษาวัจนลีลาว่าเป็นการมุ่งวิเคราะห์รูปแบบของภาษาที่ใช้ในการพูดหรือการเขียน รวมถึงประสิทธิผลที่มีต่อผู้ฟังหรือผู้อ่าน อาจศึกษาตามประเภทผลงาน (genre) แต่ละประเภท ทั้งด้านเสียง ด้านคำ และด้านไวยากรณ์ รวมถึงอาจมีการนับความถี่ของ

ลักษณะที่บ่งบอกวัจนลีลา เพื่อหาความเด่นหรือหาความแตกต่างของวัจนลีลาในแต่ละแบบ

เมื่อพิจารณาแนวคิดเกี่ยวกับทำนองเขียนแล้ว แม้จะปรากฏคำที่ใช้สื่อความถึงท่วงทำนองการเขียนอย่างหลากหลาย แต่คำนิยามต่างๆ ก็มีลักษณะสอดคล้องกัน ในบทความฉบับนี้ ผู้วิจัยจะนิยามความหมายของคำว่า “ท่วงทำนองการเขียน” ซึ่งสรุปและประมวลจากแนวคิดข้างต้นว่า “ท่วงทำนองการเขียน” หมายถึง “รูปแบบหรือลักษณะการใช้ภาษา เช่น การจัดเรียงถ้อยคำ การใช้ประโยค ซึ่งมีลักษณะเหมาะสมหรือสอดคล้องกับบริบทหรือสถานการณ์การใช้ภาษา อาจเป็นการใช้ภาษาเฉพาะบุคคลหรือการใช้ภาษาเฉพาะประเภท (genre) ก็ได้”

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยแบ่งเป็น 3 หัวข้อ คือ โครงสร้างของหมายรับสั่ง เนื้อหาของหมายรับสั่ง และท่วงทำนองการเขียนในหมายรับสั่ง มีรายละเอียดดังนี้

5.1 โครงสร้างของหมายรับสั่ง

เมื่อพิจารณาหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 แม้หมายรับสั่งบางฉบับจะปรากฏเนื้อความไม่สมบูรณ์ แต่ก็สามารถแสดงโครงสร้างโดยรวมได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 โครงสร้างของหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3

ลำดับ	ส่วนประกอบ	ส่วนประกอบย่อย	หมายเหตุ
1.	ส่วนพิเศษ	ส่วนการบอกเวลา	ส่วนที่จะมีหรือไม่ก็ได้
		ส่วนผู้แจ้งหมายรับสั่ง	ส่วนที่จะมีหรือไม่ก็ได้
2.	ส่วนนำ	ส่วนผู้รับการสั่ง	ส่วนที่จำเป็นต้องมี
3.	ส่วนเนื้อหา	ส่วนเนื้อหาการสั่ง	ส่วนที่จำเป็นต้องมี
4.	ส่วนท้าย	ส่วนท้ายการสั่ง	ส่วนที่จำเป็นต้องมี
		ส่วนรายละเอียดเพิ่มเติม	ส่วนที่จะมีหรือไม่ก็ได้

ตารางที่ 1 ซึ่งแสดงโครงสร้างของหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 แสดงให้เห็นว่าปริจเฉทหมายรับสั่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ ส่วนพิเศษ ส่วนนำ ส่วนเนื้อหา และส่วนท้าย โดยองค์ประกอบแต่ละส่วนอาจมีองค์ประกอบย่อยเพียงองค์ประกอบเดียวหรือหลาย

องค์ประกอบก็ได้ ทั้งนี้ สามารถจำแนกองค์ประกอบย่อยได้ 6 ส่วน คือ ส่วนการบอกเวลา ส่วนผู้แจ้งหมายรับสั่ง ส่วนผู้รับการสั่ง ส่วนเนื้อหาการสั่ง ส่วนท้ายการสั่ง และส่วนรายละเอียดเพิ่มเติม สามารถแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) ส่วนการบอกเวลา คือ ส่วนที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับเวลาที่รับพระบรมราชโองการการบันทึก หรือการประกาศแจ้งหมายรับสั่ง ปรากฏลักษณะการบอกเวลาแบบต่างๆ ทั้งแบบจันทรคติและแบบสุริยคติ หรือการระบุช่วงเวลาช่วงหนึ่งของวัน ส่วนการบอกเวลาเป็นส่วนที่จะมีหรือไม่มีก็ได้ อีกทั้งยังเป็นส่วนพิเศษคือสามารถปรากฏร่วมในส่วนนำหรือปรากฏร่วมในส่วนท้ายก็ได้ เช่น

(1) วันเดือน 9 ค่ำ จุลศักราช 1139 ปีระกา นพศก มีหมายเวรนายควรมหาดไทยมาว่าด้วยพระยาจักรีรับสั่งใส่เกล้าฯ (decree p1, 1980 : 30)

(2) ให้เจ้าพนักงานคลังสุภารัต ขุนหมื่นอุ้มพานองค์พระกฐินบก พระที่นั่งคชาธาร 5 คน นุ่งลาย เสื้อครุยขาว พอกขาว อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง หมายมา ณ วัน เดือน 11 แรม 12 ค่ำ ปีขาล ฉศก (decree p2, 1982 : 36)

ตัวอย่าง (1) แสดงส่วนการบอกเวลา ซึ่งปรากฏร่วมในส่วนนำ โดยปรากฏวันข้างขึ้นข้างแรม ซึ่งเป็นการบอกเวลาแบบจันทรคติ อีกทั้งยังปรากฏปีจุลศักราช ซึ่งเป็นการบอกเวลาแบบสุริยคติร่วมด้วย ส่วนตัวอย่าง (2) แสดงส่วนการบอกเวลา ซึ่งปรากฏร่วมในส่วนท้าย โดยปรากฏวันข้างขึ้นข้างแรม ซึ่งเป็นการบอกเวลาแบบจันทรคติ ส่วนการบอกเวลาที่ปรากฏร่วมในส่วนท้ายมักปรากฏในตำแหน่งหลังข้อความ “หมายมา ณ” ส่วนการบอกเวลาจึงเป็นส่วนพิเศษ จะมีหรือไม่มีก็ได้ อีกทั้งยังสามารถปรากฏร่วมในส่วนนำหรือปรากฏร่วมในส่วนท้ายก็ได้

2) ส่วนผู้แจ้งหมายรับสั่ง คือ ส่วนที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ที่นำหมายรับสั่งไปแจ้งยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับรายการปฏิบัติ ส่วนผู้แจ้งหมายรับสั่งเป็นส่วนที่จะมีหรือไม่มีก็ได้ อีกทั้งยังเป็นส่วนพิเศษคือสามารถปรากฏร่วมในส่วนนำหรือปรากฏร่วมในส่วนท้ายก็ได้ เช่น

(3) อนึ่งเพลาเช้า นายบริบาล นายเวรกลาโหม ถือหมายมาสั่งว่า ด้วยเจ้าพระยาพระคลังว่าที่พระสมุหกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ (decree p4 e2, 1994 : 234)

(4) อนึ่ง ให้ 4 ตำรวจเอาพานเครื่องสูงสลักเข้าไปตั้ง 14 พาน ตามรับสั่ง เวร นายชำนาญ (decree p4 e1, 1993 : 106)

ตัวอย่าง (3) แสดงส่วนผู้แจ้งหมายรับสั่ง ซึ่งปรากฏร่วมในส่วนนำ ส่วนตัวอย่าง (4) แสดงส่วนผู้แจ้งหมายรับสั่ง ซึ่งปรากฏร่วมในส่วนท้าย ทั้งนี้ ส่วนผู้แจ้งหมายรับสั่งที่ปรากฏร่วมในส่วนนำมักปรากฏในตำแหน่งหน้าข้อความ “มาว่า” “ถือหมายมาสั่งว่า” ในขณะที่ส่วนผู้แจ้งหมายรับสั่งที่ปรากฏร่วมในส่วนท้ายอาจปรากฏเป็นข้อความ “เวร [ชื่อ/ตำแหน่ง]” “[ชื่อ/ตำแหน่ง] ไป [ชื่อ/ตำแหน่ง] รับ” “[ชื่อ/ตำแหน่ง] เดินหมาย” ส่วนผู้แจ้งหมายรับสั่งจึงเป็นส่วนพิเศษ จะมีหรือไม่มีก็ได้ อีกทั้งยังสามารถปรากฏร่วมในส่วนนำหรือปรากฏร่วมในส่วนท้ายก็ได้

3) ส่วนผู้รับการสั่ง คือ ส่วนที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ที่รับพระบรมราชโองการ ซึ่งเรียกว่า “ผู้รับรับสั่ง” ปรากฏในส่วนนำ และยังเป็นส่วนที่จำเป็นต้องมีเสมอ เช่น

(5) ด้วย พระยารักษมณเฑียร รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า (decree p3, 1985 : 64)

(6) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวธรรมิกมหาราชาธิราช เสด็จออก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พร้อมด้วย ข้าทูลละอองฯ ฝ่ายพลเรือน ทหาร บังคมเฝ้าโดยปกติจึงมีพระราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทประภาษสั่งเจ้าพระยาบดินทรเดชาให้โหราหาฤกษ์กำหนดการพระราชพิธีเลื่อนพระนามตั้งกรมใหม่ขึ้นเป็นกรมหลวง 3 (decree p4 e1, 1993 : 87)

ตัวอย่าง (5) แสดงส่วนผู้รับการสั่ง โดยมักจะปรากฏในข้อความ “ด้วย [ชื่อ/ตำแหน่ง] รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ” แต่หมายรับสั่งบางฉบับก็อาจมีเนื้อความส่วนผู้รับการสั่งแตกต่างออกไป ดังปรากฏข้อความ “มีพระราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทประภาษสั่งเจ้าพระยาบดินทรเดชา” ในตัวอย่าง (6) ที่แสดงว่าเป็นพระบรมราชโองการอย่างชัดเจน ส่วนผู้รับการสั่งปรากฏในส่วนนำและเป็นส่วนที่จำเป็นต้องมีเสมอ

4) ส่วนเนื้อหาการสั่ง คือ ส่วนที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาของพระบรมราชโองการ จำแนกได้ 2 ส่วน คือ ส่วนที่มา ซึ่งแสดงที่มาของพระบรมราชโองการ และส่วนรายละเอียด ซึ่งแสดงรายการปฏิบัติ โดยปรากฏสืบเนื่องจากส่วนที่มา ปรากฏในส่วนเนื้อหา และยังเป็นส่วนที่จำเป็นต้องมีเสมอ เช่น

(7) ด้วยเจ้าพระยารัตนาพิพิธ ผู้ว่าราชการ ณ ที่สมุหนายกรับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า ณ วันเดือน 11 แรม 14 คำ ปีขาล ฉศก (1156) เพลาเช้า จะได้แห่พระกฐินบกไปถวายพระสงฆ์วัดพระเชตุพน วัดพระมหาธาตุนั้น ให้เกณฑ์ช้างทรงพระกฐิน พระยาช้าง 2 พระที่นั่งคชาธาร 5 รวม 7 เชือก” (decree p2, 1982 : 36)

ตัวอย่าง (7) แสดงส่วนเนื้อหาการสั่ง ซึ่งประกอบด้วยส่วนที่มา ดังปรากฏข้อความ “ด้วยเจ้าพระยารัตนาพิพิธ ผู้ว่าราชการ ณ ที่สมุหนายกรับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า ณ วันเดือน 11 แรม 14 ค่ำ ปีขาล

ฉศก (1156) เพลาเช้า จะได้แห่พระกฐินบกไปถวายพระสงฆ์วัดพระเชตุพน วัดพระมหาธาตุนั้น” และส่วนรายละเอียดแสดงรายการปฏิบัติ ดังปรากฏข้อความ “ให้เกณฑ์ช้างทรงพระกฐิน พระยาช้าง 2 พระที่นั่งคชาธาร 5 รวม 7 เชือก” ทั้งนี้ ส่วนที่มามักจะปรากฏในตำแหน่งหลังส่วนผู้รับการสั่ง ในขณะที่ส่วนรายละเอียดมักปรากฏคำว่า “ให้” ในตำแหน่งหน้าข้อความเสมอ ส่วนเนื้อหาการสั่งปรากฏในส่วนเนื้อหาและเป็นส่วนที่จำเป็นต้องมีเสมอ

5) ส่วนท้ายการสั่ง คือ ส่วนที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับการเน้นย้ำการปฏิบัติตามหน้าที่ที่ระบุไว้ในส่วนเนื้อหาการสั่ง ปรากฏในส่วนท้าย และยังเป็นส่วนที่จำเป็นต้องมีเสมอ เช่น

(8) แล้วให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เอาสิ่งของมาส่งมาเตรียมให้พร้อม ให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง (decree p3, 1985 : 49)

ตัวอย่าง (8) แสดงส่วนท้ายการสั่ง ซึ่งเป็นการเน้นย้ำให้ปฏิบัติตามรายการปฏิบัติอย่างครบถ้วนและไม่ขาดตกบกพร่อง อาจปรากฏเป็นข้อความ “อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง” “ให้ครบตามเกณฑ์ตามรับสั่ง” “ตามรับสั่ง” ส่วนท้ายการสั่งปรากฏในส่วนท้ายและเป็นส่วนที่จำเป็นต้องมีเสมอ

6) ส่วนรายละเอียดเพิ่มเติม คือ ส่วนที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับการขยายความหรือข้อมูลเพิ่มเติมจากส่วนเนื้อหาการสั่ง เป็นส่วนที่จะมีหรือไม่มีก็ได้ หากมี จะปรากฏในส่วนท้าย เช่น

(9) เพลาเช้า ให้เกณฑ์ยกเอาเลกประจำการในหมู่ตีกลองชนะ 30 คน นั้นเกณฑ์และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้เอาเลกส่งให้แก่หลวงราชมนู ณ จวนกลาง แต่ ณ วันขึ้น 1 คำ เดือน 5 เพลาเช้า ให้ครบตามเกณฑ์ตามรับสั่ง

	นายประตู	10	
ตีกลองชนะ	ฝีพาย	10	30 คน
	ช่างลาง	10	

นายเกษเดินหมาย (decree p4 e2, 1994 : 45)

ตัวอย่าง (9) แสดงส่วนรายละเอียดเพิ่มเติม ซึ่งปรากฏในตำแหน่งหลังส่วนท้ายการสั่ง แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของเลกที่ประจำการในหมู่ตีกลองชนะ จำนวน 30 คน ซึ่งปรากฏในส่วนเนื้อหาการสั่ง ว่าจะต้องไปทำหน้าที่นายประตู 10 คน ทำหน้าที่ฝีพาย 10 คน และทำหน้าที่ช่างลาง 10 คน

โครงสร้างของปริจเฉทหมายรับสั่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ 1) ส่วนพิเศษ ประกอบด้วยส่วนการบอกเวลาและส่วนผู้แจ้งหมายรับสั่ง 2) ส่วนนำ ประกอบด้วยส่วนผู้รับการการสั่ง 3) ส่วนเนื้อหา ประกอบด้วยส่วนเนื้อหาการสั่ง และ 4) ส่วนท้าย ประกอบด้วยส่วนท้ายการสั่งและส่วนรายละเอียดเพิ่มเติม ทั้งนี้

ส่วนประกอบย่อย 3 ส่วน คือ ส่วนผู้รับการการสั่ง ส่วนเนื้อหาการสั่ง และส่วนท้ายการสั่ง เป็นส่วนที่จำเป็นต้องมีเสมอ

5.2 เนื้อหาของหมายรับสั่ง

เมื่อพิจารณาหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 หมายรับสั่งเป็นเอกสารทางราชการ ปรากฏเนื้อหาย่อยค่อนข้างหลากหลาย สามารถจำแนกเนื้อหาได้ 2 กลุ่ม คือ เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชพิธีและเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติราชการ สามารถแสดงรายละเอียดได้ดังนี้

1) เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชพิธี ปรากฏเนื้อหาย่อย 2 ประการ[6] มีรายละเอียดดังนี้

1.1) เนื้อหาเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพ กล่าวคือ เนื้อหาที่ปรากฏเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการเสียชีวิต การพระราชทานเพลิงศพ การสร้างเมรุ การเก็บอัฐิ หรือการลอยอังคาร ทั้งของพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการ รวมถึงนักโทษ เช่น หมายรับสั่ง เรื่อง “การพระราชทานเพลิงพระศพพระมารดาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าสุพันธุวงศ์ ณ วัดบางยี่เรือนอก” (decree p1, 1980 : 46) เรื่อง “งานศพเจ้าศรีฟ้า ในสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ จ.ศ.1177 (พ.ศ.2358)” (decree p3, 1985 : 68) เรื่อง “กระบวนแห่พระอังคารกรมพระราชวังบวรฯ ไปลอยที่วัดประทุมคงคา” (decree p4 e1, 1993 : 111-113) เรื่อง “อ้ายศรีคนโทษตาย” (decree p4 e2, 1994 : 188)

1.2) เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี กล่าวคือ เนื้อหาที่ปรากฏเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา ทั้งในศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ รวมถึงเทศกาลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและประเพณี เช่น หมายรับสั่ง เรื่อง “ก่อพระทราย” (decree p1, 1980 : 51-54) เรื่อง “แห่พระกฐินไปทอด ณ วัดมหาธาตุ วัดพระเชตุพน” (decree p3, 1985 : 169-174) เรื่อง “พระราชพิธี พลีกรรมบวงสรวงเทวดารักษาพระเศวตฉัตร” (decree p4 e1, 1993 : 29-31) เรื่อง “พระราชพิธีตรียัมพวาย” (decree p4 e2, 1994 : 88)

2) เนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติราชการ ปรากฏเนื้อหาย่อย 8 ประการ มีรายละเอียดดังนี้

2.1) เนื้อหาเกี่ยวกับการแต่งตั้งหรือการเลื่อนตำแหน่ง กล่าวคือ เนื้อหาที่ปรากฏเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชพิธีอุปราชาภิเษก การแต่งตั้งบุคคลสำหรับปฏิบัติราชการตำแหน่งต่างๆ การเลื่อนขั้นหรือการเลื่อนตำแหน่งการปฏิบัติราชการ ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง หรือข้าราชการ เช่น หมายรับสั่ง เรื่อง “โปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้านครศรีธรรมราช จ.ศ.1138” (decree p1, 1980 : 16-18) เรื่อง “มหาอุปราชาภิเษก จ.ศ.1168” (decree p2, 1982 : 82-83) เรื่อง “พระราชพิธีอุปราชาภิเษกพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นศักดิพลเสพ” (decree p4 e1, 1993 : 1-9) เรื่อง “แต่งตั้งพระยาศรีสหเทพเป็นว่าที่พระยาเพ็ชรพิไชยจางวาง” (decree p4 e2, 1994 : 82-83)

2.2) เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกสงครามหรือการทูต กล่าวคือ เนื้อหาที่ปรากฏเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกสงคราม การทูต หรือการเจริญสัมพันธไมตรี เช่น หมายรับสั่ง เรื่อง “ต้อนรับแขกเมือง

[6] การพิจารณาเนื้อหาย่อยที่ปรากฏในหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ส่วนหนึ่งสามารถสังเกตได้จากชื่อของหมายรับสั่งแต่ละฉบับ การแสดงตัวอย่างในหัวข้อ 5.2 เนื้อหาของหมายรับสั่งนี้ จึงจะแสดงชื่อของหมายรับสั่งเท่านั้น

โปรตุเกส จ.ศ.1148" (decree p2, 1982 : 20-25) เรื่อง "จารึกพระราชสาส์นออกไป ณ กรุงปักกิ่ง" (decree p4 e1, 1993 : 56) เรื่อง "ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดพระฤกษ์ให้เจ้าพระยายมราช และพระยาศรีพิพัฒน์ยกกองทัพไปตีเมืองแขกปักษ์ใต้" (decree p4 e1, 1993 : 205) เรื่อง "เกณฑ์ขุนหมื่นไปราชการทัพเมืองพระตะบอง" (decree p4 e2, 1994 : 23)

2.3) เนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทาง กล่าวคือ เนื้อหาที่ปรากฏเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการศึกสงครามหรือการทูต ทั้งพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ เช่น หมายรับสั่ง เรื่อง "เจ้าข้างในจะไปเยี่ยมมารดา ณ โรงไหม" (decree p4 e2, 1994 : 136) เรื่อง "ส่งเรือไปรับเจ้าจอมกลับจากบ้านพระยาเสนาพิพิธ" (decree p4 e2, 1994 : 138) เรื่อง"เจ้าจอมจะไปเผาศพ ณ เมรุวัดระฆังโฆสิตาราม" (decree p4 e2, 1994 : 178) เรื่อง "เจ้าจอมจะไปเยี่ยมไข้มารดา" (decree p4 e2, 1994 : 187)

2.4) เนื้อหาเกี่ยวกับการรับหรือจ่ายสิ่งของต่างๆ กล่าวคือ เนื้อหาที่ปรากฏเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการรับหรือจ่ายเครื่องอุปโภค เครื่องบริโภค ตลอดจนสิ่งของให้แก่หน่วยงานหรือบุคคลต่างๆ เช่น หมายรับสั่ง เรื่อง "รับปืนคาบศิลาจากขุนภักดีภูมินทร์ นายกองเมืองพรหม" (decree p4 e1, 1993 : 42) เรื่อง "จ่ายน้ำมันมะพร้าวและไต้ให้กับขุนหมื่นโรงทาน" (decree p4 e2, 1994 : 129) เรื่อง "จ่ายข้าวสารให้ท่านข้างใน" (decree p4 e2, 1994 : 168) เรื่อง "ให้จ่ายน้ำตาลทรายให้ท่านข้างในอีก 1 หาบ" (decree p4 e2, 1994 : 189)

2.5) เนื้อหาเกี่ยวกับสัตว์ในราชการ กล่าวคือ เนื้อหาที่ปรากฏเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับช้างหรือม้า รวมถึงกิจงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น หมายรับสั่ง เรื่อง "ช้างล้ม จ.ศ.1157" (decree p2, 1982 : 37-38) เรื่อง "ให้แต่งบายศรีสำหรับทำขวัญพระยาเศวตกุญชรที่หายป่วย จ.ศ.1176" (decree p3, 1985 : 54-55) เรื่อง "ทำขวัญม้าต้นและม้าหลวง" (decree p4 e2, 1994 : 126) เรื่อง "ต้องการสมุนไพรทำยารักษาช้าง" (decree p4 e2, 1994 : 224)

2.6) เนื้อหาเกี่ยวกับการพิจารณาคดีความ กล่าวคือ เนื้อหาที่ปรากฏเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการร้องทุกข์ การวินิจฉัยคดีความ หรือการลงโทษขุนนาง ข้าราชการ หรือบุคคลที่กระทำความผิด เช่น หมายรับสั่ง เรื่อง "ให้ลงโทษสารวัตกองอาทมาตในขวา" (decree p4 e2, 1994 : 151-152) เรื่อง "ให้ต่อตู้เก็บเรื่องราวร้องทุกข์" (decree p4 e2, 1994 : 185-186) เรื่อง "จับผู้ร้ายทำเงินปลอม" (decree p4 e2, 1994 : 198-201)

2.7) เนื้อหาเกี่ยวกับการบำรุงรักษาสถานที่ กล่าวคือ เนื้อหาที่ปรากฏเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการดูแล บำรุงรักษา ทำความสะอาด หรือซ่อมแซมอาคารและสถานที่ต่างๆ ไม่ให้ชำรุดหรือทรุดโทรม เช่น หมายรับสั่ง เรื่อง "เกณฑ์เลกทำความสะอาดตึกดิน" (decree p4 e2, 1994 : 40) เรื่อง "เกณฑ์เลกยกเสาประตูอุดมสุดารักษ์" (decree p4 e2, 1994 : 52) เรื่อง "ซ่อมแซมศาลาคอยเพลิง" (decree p4 e2, 1994 : 91)

2.8) เนื้อหาเบ็ดเตล็ด กล่าวคือ เนื้อหาที่ปรากฏเป็นเนื้อหากิจงานเบ็ดเตล็ดหรือการเกณฑ์เลกทำกิจงานต่างๆ เช่น หมายรับสั่ง เรื่อง “ปิดทำนบกั้นน้ำที่ตำบลวัดเลา และที่ตำบลบางขุนเทียน” (decree p4 e1, 1993 : 57) เรื่อง “เกณฑ์เลกทำกระโปรงลูกตุ้มมะพร้าวใส่ต้นกาแฟ” (decree p4 e2, 1994 : 68-69) เรื่อง “เกณฑ์ให้ทำเครื่องจักสาน” (decree p4 e2, 1994 : 146) เรื่อง “ให้ข้าราชการเพาะต้นกาแฟ” (decree p4 e2, 1994 : 191)

หมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 เป็นเอกสารที่มีเนื้อหาหลักเกี่ยวข้องกับงานราชการ คือ เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชพิธีและเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติราชการ นอกจากนี้ หมายรับสั่งแต่ละฉบับอาจปรากฏเนื้อหาย่อยเพียงประการเดียวหรืออาจปรากฏเนื้อหาย่อยหลายประการก็ได้

5.3 ท่วงทำนองการเขียนในหมายรับสั่ง

เมื่อพิจารณาหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 พบลักษณะการใช้ภาษาบางลักษณะค่อนข้างมากและบ่อยจึงพิจารณาเป็นท่วงทำนองการเขียน โดยสามารถจำแนกลักษณะการใช้ภาษาเป็น 4 ด้าน คือ ด้านการใช้คำ ด้านการใช้ประโยค ด้านวรรณศิลป์ และด้านโวหาร มีรายละเอียดดังนี้

1) ด้านการใช้คำ พบ 6 ประการ ดังนี้

1.1) การใช้คำราชาศัพท์ กล่าวคือ คำราชาศัพท์เป็นคำที่ใช้กราบบังคมทูลหรือใช้เมื่อกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนพระราชวงศ์ (Phra Thepwalee, 1973 : 35) เช่น

> (10) จะได้เชิญพระศพกรมหมื่นอินทรพิพิธ พระศพกรมหมื่นนริทรเทพ เข้าสู่พระเมรุวัดระฆัง ณ วันขึ้น 8 คำ เดือน 2 เพลาเช้า ครั้งรุ่งขึ้น ณ วันขึ้น 9 คำเดือน 2 เพลาบ่าย จะได้พระราชทานเพลิง แล้วจะได้สุมธาตุไว้คืนหนึ่ง รุ่งขึ้น ณ วันขึ้น 10 คำ เดือน 2 จะได้เก็บอัฐิใส่พระโกศทองน้อยนั้น ให้ชาวพระคลังวิเสท จ่ายผ้าขาวบางเนื้อดี ให้ชาวพระมาลาภูษาห่อพระอัฐิกว้างคงปาก ยาวศอกหนึ่ง 4 ท่อน (decree p3, 1985 : 146)

ตัวอย่าง (10) ปรากฏการใช้คำราชาศัพท์ ทั้งคำนามราชาศัพท์และคำกริยาราชาศัพท์ ดังปรากฏคำว่า “พระศพ” “พระเมรุ” “พระราชทาน” “พระโกศทองน้อย” “พระอัฐิ” การใช้คำราชาศัพท์เป็นลักษณะการใช้ภาษาที่จำเป็นและเป็นข้อบังคับในหมายรับสั่ง เพราะหมายรับสั่งเป็นเอกสารที่มีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนพระราชวงศ์

1.2) การใช้คำอ้างถึงบุคคล กล่าวคือ คำอ้างถึงบุคคลเป็นการนำคำสรรพนามบุรุษที่ 3 หรือคำนาม ซึ่งใช้แทนสรรพนามบุรุษที่ 3 มาใช้อ้างถึงบุคคล อาจปรากฏในลักษณะต่างๆ เช่น ชื่อของ

บุคคล คำเรียกญาติ คำสรรพนาม คำแสดงยศ คำแสดงตำแหน่ง คำเรียกอาชีพ (Rodsub, 2011 : 25-26) เช่น

> (11) อนึ่ง ให้ชาวพระคลังศุภรัตนเอาอาสนะไปแต่งที่ถวายพระสงฆ์ให้พอ 50 รูป แล้วให้เอาผ้าสบงทูลเกล้าฯ ถวายจบพระหัตถ์ 50 ผืน อนึ่งให้โหรมีชื่อเตรียมรับเสด็จ ส่งเสด็จ พระเจ้าลูกเธอหลานเธอ 10 พระองค์ ซึ่งจะโสกันต์ แล้วให้รับบัตร และเครื่องบัตรบูชาเทวดาตามธรรมเนียม (decree p2, 1982 : 76-77)

ตัวอย่าง (11) ปรากฏคำอ้างถึงบุคคล ซึ่งปรากฏในลักษณะต่างๆ ดังปรากฏข้อความ “ชาวพระคลังศุภรัตน” “พระสงฆ์” “โหรมีชื่อ” ซึ่งเป็นคำแสดงตำแหน่งหรือคำเรียกอาชีพ ส่วน “พระเจ้าลูกเธอหลานเธอ” เป็นคำแสดงฐานันดรศักดิ์ การใช้คำอ้างถึงบุคคลที่ปรากฏในปริจเฉทหมายรับสั่งปรากฏในลักษณะที่ค่อนข้างหลากหลายและใช้อ้างถึงบุคคลหลายลำดับชั้น ทั้งพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางข้าราชการ ไปจนถึงเลก[7]

1.3) การใช้คำแสดงวัจนกรรมชี้นำ กล่าวคือ วัจนกรรมชี้นำ (directives) มีลักษณะเป็นวัจนกรรมที่ผู้ส่งสารพยายามให้ผู้รับสารทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น สั่ง ขอร้อง แนะนำ (Panpothong, 2012 : 29) การใช้คำแสดงวัจนกรรมชี้นำจึงสื่อความถึงการใช้คำที่แสดงเจตนาบอกให้ทำหรือไม่ให้ทำกิจงานต่างๆ เช่น

> (12) ครั้นรุ่งขึ้น ณ วันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 10 เพลาเช้า พระสงฆ์จะได้รับพระราชทานฉัน แล้วจะได้ทำขวัญเวียนเทียนพระยาช้างนั้น ให้สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะมาสวด มาฉัน 10 รูป แล้วให้ไปเบิกด้ายดิบต่อพระคลังในซ้าย มาจับสายสิญจน์ให้พระสงฆ์ถือสวดวงรอบโรงช้าง (decree p3, 1985 : 54)

ตัวอย่าง (12) ปรากฏคำแสดงวัจนกรรมชี้นำคือคำว่า “ให้” ซึ่งแสดงการบอกให้ปฏิบัติตามรายการปฏิบัติต่างๆ โดยตำแหน่งระหว่างคำว่า “ให้” และข้อความแสดงรายการปฏิบัติจะปรากฏคำอ้างถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับรายการปฏิบัติดังปรากฏคำว่า “สังฆการี” หรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ คำแสดงวัจนกรรมชี้นำที่ปรากฏในปริจเฉทหมายรับสั่ง พบว่าส่วนใหญ่ใช้คำว่า “ให้” คำว่า “สั่ง” คำว่า “อย่า”

1.4) การใช้คำบอกลำดับเวลา กล่าวคือ คำบอกลำดับเวลาเป็นคำที่สามารถแสดงลำดับเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นต่อกันหรือสัมพันธ์กันตามลำดับเวลา คือ เมื่อเกิดเหตุการณ์หนึ่งแล้วจึงเกิดเหตุการณ์ต่อไป คำบอกลำดับเวลาจึงสื่อความถึงคำแสดงเวลาหรือคำเชื่อมบอกความสัมพันธ์ทางเวลาซึ่งเป็นคำที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเวลา เช่น คำว่า “จึง” คำว่า “ครั้น” (Panthumetha, 2011 : 95-96) เช่น

[7] เลก คือ ชายฉกรรจ์ที่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร ทำหน้าที่เป็นไพร่หลวงสังกัดมูลนายหรือกรมกอง โดยจะได้รับการสักข้อมือ เพื่อแสดงการขึ้นทะเบียน (Nitmai, 2007: 34-35) อนึ่ง เลกเป็นคำเรียกบุคคลที่อยู่ในลำดับชั้นที่อยู่ล่างที่สุดที่ปรากฏในหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3

(13) แลให้อาลักษณ์เบิกผ้าขาวต่อพระคลังพิเศษมานุ่งผืน 1 ห่มผืน 1 สำหรับนุ่งห่มจารึกพระราชโองการ พระสุพรรณบัฏ ครั้นจะใกล้ได้ฤกษ์จารึก ให้จุดธูปเทียนบูชาข้าวตอกดอกไม้ จุณเจิมแป้งน้ำมัน แล้วจึงให้อาลักษณ์นุ่งห่มผ้าขาวกราบถวายบังคม 3 ลา แล้วจึงให้จารึกพระราชโองการ พระสุพรรณบัฏ” (decree p1, 1980 : 20)

ตัวอย่าง (13) ปรากฏการใช้คำบอกการลำดับเวลาคือคำว่า “ครั้น” และคำว่า “แล้วจึง” ซึ่งแสดงลำดับเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ ในลักษณะที่เกิดขึ้นต่อกัน โดยปรากฏผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ที่ปรากฏในตำแหน่งหลังคำบอกการลำดับเวลาคือคำว่า “อาลักษณ์” การใช้คำบอกการลำดับเวลาที่ปรากฏในปริจเฉทหมายรับสั่งส่วนใหญ่มักปรากฏคำว่า “แล้ว” คำว่า “แล้วจึง” คำว่า “ครั้น”

1.5) การใช้คำแสดงการเพิ่มความ กล่าวคือ คำแสดงการเพิ่มความเป็นคำที่สามารถแสดงการเพิ่มเติม เสริมความหรือเหตุการณ์ต่างๆ โดยความหรือเหตุการณ์แต่ละอย่างไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกันแบบตามลำดับเวลา คำแสดงการเพิ่มความอาจปรากฏในลักษณะของคำสันธานหรือคำเชื่อมแสดงความคล้อยตาม เช่น คำว่า “และ” คำว่า “ทั้ง” คำว่า “ก็ดี”(Panthumetha, 2011 : 97) เช่น

(14) อนึ่ง ให้จัตุสดมภ์ทั้ง 4 กรม ทำบันได ทำไม้เสียบต้นกัลปพฤกษ์ให้พร้อมแล้วให้เบิกไม้ไผ่ หวายต่อชาวพระคลังราชการ ไปกั้นฝา ไปค้ำใบโรงโขนหุ่นให้พอ อนึ่ง ให้ชาวพระคลังราชการเอาเสื่อไปปูที่พลับพลาข้างหน้า ที่ในเมรุที่ขุนนางเฝ้าให้เต็ม แล้วให้จ่ายไม้ไผ่ หวาย ให้จัตุสดมภ์ ทั้ง 4 กรม ไปกั้นฝา ค้ำใบโรงโขนหุ่นให้พอ” (decree p4 e1, 1993 : 39)

ตัวอย่าง (14) ปรากฏการใช้คำแสดงการเพิ่มความคือคำว่า “อนึ่ง” ซึ่งแสดงความหมายคล้อยตามกัน แสดงเนื้อความไปในทางเดียวกันหรือเพิ่มข้อมูล (Jaratjarungkiat, 2000 : 46-47) ทั้งนี้การใช้คำแสดงการเพิ่มความที่ปรากฏในปริจเฉทหมายรับสั่งส่วนใหญ่มักปรากฏคำว่า “อนึ่ง” ซึ่งมักปรากฏร่วมกับคำว่า “ให้” และคำอ้างถึงบุคคล เพื่อแสดงรายการปฏิบัติแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับกิจงานต่างๆ

1.6) การใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาเรียงต่อกัน กล่าวคือ การนำคำหรือกลุ่มคำ 2 หน่วยขึ้นไปมาเรียงต่อกัน หน่วยแต่ละหน่วยอาจมีความสัมพันธ์กันทางความหมายแบบความหมายเหมือนกัน ความหมายคล้ายคลึงกัน หรือความหมายตรงกันข้ามก็ได้ นอกจากนี้ เมื่อนำมาเรียงซ้อนกันแล้ว อาจทำให้เกิดความหมายกว้างออก คือ มีความหมายขยายออกไป ทำให้เกิดความหมายแคบเข้า คือ มีความหมายเฉพาะเจาะจงมากขึ้น หรืออาจช่วยเน้นย้ำความหมายให้หนักแน่นหรือชัดเจนมากยิ่งขึ้นก็ได้ (Dhanvarjor, 1991 : 22-23; Rothtong, 1999: 33) เช่น

(15) แต่นี้สืบไปให้ท่านผู้เป็นทานบดีมีอุตสาหะเอาใจพระสงฆ์สามเณรผู้จะเล่าเรียน ให้ทำนุบำรุงด้วยจีวรบิณฑบาตเสนาสนะเภสัช อย่าให้ขัดสนด้วยเครื่องอุปการะในที่จะเล่าเรียนพระไตรปิฎก (decree p4 e1, 1993 : 169)

ตัวอย่าง (15) ปรากฏการใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาเรียงต่อกัน ดังปรากฏข้อความ “พระสงฆ์” “สามเณร” ซึ่งเมื่อนำมาเรียงซ้อนกันแล้วมีความหมายกว้างออก สื่อความถึงสมณเพศหรือผู้ที่ต้องการศึกษาพระพุทธศาสนา หรือข้อความ “จีวร” “บิณฑบาต” “เสนาสนะ” “เภสัช” ซึ่งเมื่อนำมาเรียงซ้อนกันแล้วมีความหมายกว้างออก สื่อความถึงเครื่องใช้หรือสิ่งจำเป็นของสมณเพศ ซึ่งหมายรวมถึง “เครื่องอุปการะ” ที่ปรากฏใกล้เคียงกันด้วย นอกจากนี้ ยังปรากฏข้อความ “มีอุตสาหะเอาใจ” “ให้ทำนุบำรุง” และ “อย่าให้ขัดสน” ซึ่งแม้จะไม่ได้เรียงซ้อนกัน แต่ก็สื่อความไปในทิศทางเดียวกัน ช่วยเน้นย้ำให้เกิดความหมายที่หนักแน่นมากยิ่งขึ้นในการสื่อความถึงการสนับสนุนพระพุทธศาสนาและสมณเพศ การใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาเรียงต่อกันที่ปรากฏในปริจเฉทหมายรับสั่งส่วนใหญ่น่าจะมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความหมายให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้นหรือเน้นย้ำความหมายให้หนักแน่นมากยิ่งขึ้น

2) ด้านการใช้ประโยค พบ 2 ประการ ดังนี้

2.1) การใช้ประโยคแสดงเจตนาบอกให้ทำ กล่าวคือ ประโยคแสดงเจตนาบอกให้ทำมุ่งหมายให้ผู้รับสารทำหรือปฏิบัติตาม อาจปรากฏในลักษณะของการสั่ง การขอร้อง การห้าม หมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 มักปรากฏการใช้ประโยคแสดงเจตนาบอกให้ทำ[8] เช่น

(16) อนึ่ง <u>ให้เจ้าพนักงานกรมวังแต่งที่พลับพลารับเสด็จล้นเกล้าฯ แล้วให้แต่งที่รับเสด็จฯ ล้นเกล้า กรมพระราชวังบวรฯ ณ ป้อมสิงขรขันธ์</u> อนึ่ง <u>ให้เจ้าพนักงานสนมพลเรือนแต่งที่พลับพลารับเสด็จฯ ข้างในด้วย</u> (decree p3, 1985 : 63)

ตัวอย่าง (16) ปรากฏการใช้ประโยคบอกให้ทำ ซึ่งแสดงเจตนาบอกให้ทำ โดยสามารถสังเกตได้จากคำว่า “ให้” ซึ่งเป็นคำแสดงวัจนกรรมชี้นำ ทั้งนี้ การใช้ประโยคบอกให้ทำที่ปรากฏในปริจเฉทหมายรับสั่งส่วนใหญ่อาจปรากฏร่วมกับคำบอกการลำดับเวลาและคำแสดงการเพิ่มความ

2.2) การใช้ประโยคที่แสดงเหตุผล กล่าวคือ ประโยคที่แสดงเหตุผลเป็นประโยคที่ประกอบด้วยประโยค 2 ลักษณะ คือ ประโยคแสดงเหตุและประโยคแสดงผล เช่น

(17) ตั้งแต่เสด็จถวัลยราชราชาภิเษกมาก็ได้มอบพระสกนธ์กับพระชนมชีพบูชาพระรัตนตรัย <u>ตั้งพระราชหฤทัยจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรรุ่งเรืองสืบๆ ไป จึงทรงบริจาคซึ่งพระราชทรัพย์ตามจารีตราชประเพณีวงศ์</u> (decree p4 e1, 1993 : 167)

ตัวอย่าง (17) ปรากฏการใช้ประโยคที่แสดงเหตุผล โดยมีคำว่า “จึง” เป็นคำเชื่อมแสดงเหตุผลหรือความมุ่งหมายที่จะให้เกิด (Jaratjarungkiat, 2000 : 50-53) ข้อความ “ตั้งพระราช

[8] ประโยคสามารถแสดงเจตนาของผู้ส่งสารได้ 3 ประเภท คือ ประโยคแสดงเจตนาแจ้งให้ทราบ ประโยคแสดงเจตนาถามให้ตอบ และประโยคแสดงเจตนาบอกให้ทำ (Panthumetha, 2011: 298)

หฤทัยจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรรุ่งเรืองสืบๆ ไป” ที่ปรากฏในตำแหน่งหน้าคำว่า “จึง” เป็นข้อความแสดงเหตุ ส่วนข้อความ “ทรงบริจาคซึ่งพระราชทรัพย์ตามจารีตราชประเพณีวงศ์” ที่ปรากฏในตำแหน่งหลังคำว่า “จึง” เป็นข้อความแสดงผล

3) ด้านวรรณศิลป์ พบ 2 ประการ ดังนี้

3.1) การใช้ความเปรียบ กล่าวคือ ความเปรียบเป็นการใช้ภาษาเพื่อช่วยให้สามารถทำความเข้าใจสิ่งนามธรรมได้ง่ายยิ่งขึ้นโดยใช้สิ่งที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม อาจเป็นการเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง หรืออาจเป็นการเปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งก็ได้ สามารถสังเกตได้จากคำเชื่อมแสดงการเปรียบเทียบ เช่น คำว่า “เหมือน” “ประดุจ” “เป็น” “คือ” (Laksanasiri & Imsamran, 2005 : 53) เช่น

(18) พระอารามใดๆ ถ้าปราศจากพระสงฆ์สามเณรที่รู้พระไตรปิฎกแล้ว พระอารามนั้นๆ ดูก็ไม่งามสง่า <u>เหมือน</u>กาญจนคูหาอันปราศจากพระยาราชสีห์ <u>เหมือน</u>สระโบกขรณีปราศจากประทุมชาติ (decree p4 e1, 1993 : 169)

ตัวอย่าง (18) ปรากฏการใช้ความเปรียบแบบอุปมาคือเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง ดังใช้คำว่า “เหมือน” เพื่อเปรียบระหว่าง “พระอารามที่ไม่สง่างาม เพราะไม่มีพระสงฆ์สามเณรที่รู้พระไตรปิฎก” กับ “กาญจนคูหาอันปราศจากพระยาราชสีห์” และ “สระโบกขรณีปราศจากประทุมชาติ”

3.2) การใช้จังหวะสมดุลคำ กล่าวคือ การใช้จังหวะสมดุลคำเป็นการจัดเรียงหรือลำดับคำให้สมดุลกัน มีส่วนช่วยให้เนื้อความสละสลวย อาจปรากฏในลักษณะของเสียงสัมผัส โดยเฉพาะการสัมผัสสระ หรือปรากฏในลักษณะของการใช้จังหวะแบบคู่คำ 2 พยางค์หรือ 3 พยางค์แต่ไม่สัมผัสกันก็ได้ เช่น

(19) ให้บำบัดความไข้ และกำจัดอุปัทวะ และ<u>ภูตผีปีศาจ</u>จากพระนคร ให้<u>ไพร่ฟ้าข้าขอบขัณฑสีมาอยู่เย็นเป็นสุข</u> (decree p2, 1982 : 39)

ตัวอย่าง (19) ปรากฏการใช้จังหวะสมดุลคำ ดังปรากฏกลุ่มคำ “ภูตผีปีศาจ” ซึ่งสามารถแบ่งจังหวะคู่คำได้แบบ 2 พยางค์ คือ “ภูตผี” กับ “ปีศาจ” และปรากฏเสียงสัมผัสสระ /i:/ ในคำว่า “ผี” กับคำว่า “ปี” กลุ่มคำ “ไพร่ฟ้าข้าขอบขัณฑสีมา” ซึ่งสามารถแบ่งจังหวะคู่คำได้แบบ 2 พยางค์ คือ “ไพร่ฟ้า” “ข้าขอบ” “ขัณฑ-” “สีมา” ปรากฏเสียงสัมผัสสระ /a:/ ในคำว่า “ฟ้า” กับคำว่า “ข้า” อีกทั้งยังปรากฏเสียงสัมผัสพัญชนะ /k^h/ ในคำว่า “ข้า” คำว่า “ขอบ” และคำว่า “ขัณฑ-” ส่วนกลุ่มคำ “อยู่เย็นเป็นสุข” ซึ่งสามารถแบ่งจังหวะคู่คำได้แบบ 2 พยางค์ คือ “อยู่เย็น” กับ “เป็นสุข” และปรากฏเสียงสัมผัสสระ /e/ ในคำว่า “เย็น” กับคำว่า “เป็น” อีกด้วย

4) ด้านโวหาร พบ 2 ประการ ดังนี้

4.1) การใช้บรรยายโวหาร กล่าวคือ บรรยายโวหารเป็นโวหารที่มีลักษณะอธิบาย แสดงรายละเอียด หรือชี้แจงข้อเท็จจริงตามลำดับเหตุการณ์ มีลักษณะตรงไปตรงมา ไม่เยิ่นเย้อ

สร้างความชัดเจน เพื่อให้ผู้รับสารได้รับความรู้หรือความเข้าใจ (Thaiauboon, 2013 : 210) เช่น

(20) ให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ ให้เร่งไปรับเอาข้าวน้ำนม น้ำตาลกรวด ต่อผู้รับสั่ง ณ ทิมดาบชาววัง แต่ ณ วันเดือน 10 แรม 13 ค่ำ เพลาเช้า มาทำข้าวยาคู แล้วให้จัดหาผลฟักทองที่ลูกงามดี ควักเอาเมล็ดในออกเสีย แล้วให้แกะให้สลักเป็นลวดลายให้งามดี แล้วจึงใส่ข้าวยาคูนึ่งให้สุก ภาชนะซึ่งจะใส่ผลฟักทองมานั้น จะทำเป็นพานใบตองหรือใส่อะไรมาก็ตามแต่สมควรเถิด (decree p4 e1, 1993 : 23)

ตัวอย่าง (20) ปรากฏการใช้บรรยายโวหาร ซึ่งแสดงวิธีการทำข้าวยาคูสำหรับถวายพระสงฆ์ในพระราชพิธีสารท ทั้งนี้ เนื้อความที่กล่าวถึงการแกะสลักฟักทองสำหรับใส่ข้าวยาคูในตัวอย่าง (60) อาจปรากฏอธิบายโวหาร ซึ่งเป็นการอธิบายวิธีการหรือลำดับกระบวนการสอดแทรกอยู่ ซึ่งสามารถสังเกตได้จากคำว่า “แล้วให้” และ “แล้วจึง” เพื่อเสริมความให้กระจ่างขึ้น (Laksanasiri & Imsamran, 2005 : 48) ทั้งนี้ เนื้อความที่ปรากฏในปริจเฉทหมายรับสั่งส่วนใหญ่มักจะปรากฏการใช้บรรยายโวหารเป็นหลัก

4.2) การใช้พรรณนาโวหาร กล่าวคือ พรรณนาโวหารเป็นที่โวหารที่มีลักษณะสอดแทรกอารมณ์ความรู้สึกของผู้ส่งสาร เพื่อให้เกิดความซาบซึ้ง ประทับใจ หรือคล้อยตามไปกับผู้ส่งสาร โดยเลือกใช้ถ้อยคำที่ไพเราะเห็นภาพพจน์ได้ง่าย (Thaiauboon, 2013 : 213) เช่น

(21) ทรงพระราชอุตสาหะสถาปนาการก่อสร้าง และบูรณะปฏิสังขรณ์ซ่อมแปลงพระอารามเก่าใหม่ ให้รุ่งเรืองไปด้วยพระพุทธรูป พระสถูปเจดีย์อันเป็นที่บรรจุพระบรมธาตุพุทธอาวาสมหาวิหารสถานที่พระอุโบสถ คณะกุฏิสงฆ์ โรงธรรม สภาหอไตร หอระฆัง หอสวดมนต์ ศาลา สุสานประเทศที่จงกรมแต่ละอารามๆ ล้วนร่มรื่นไปด้วยพื้นพรรณพุ่มพฤกษาชาติดาดาษไปด้วยดวงดอกบุปผา งามไปด้วยพวงผลาผลไม้ต่างๆ ปลูกสร้างไว้หวังจะให้เป็นที่ชื่นชมแห่งบรรพชิต (decree p4 e1, 1993 : 167)

ตัวอย่าง (21) ปรากฏการใช้พรรณนาโวหาร ซึ่งบอกเล่าพระราชอุตสาหะที่ทรงทะนุบำรุงสถานที่ต่างๆ ในพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังปรากฏการแสดงรายละเอียดต่างๆ ของสถานที่ด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ ซึ่งนอกจากจะทำให้เข้าใจเนื้อความแล้ว ยังช่วยให้เนื้อความสละสลวยอีกด้วย

ท่วงทำนองการเขียน จำแนกได้ 4 ด้าน คือ ด้านการใช้คำ ด้านการใช้ประโยค ด้านวรรณศิลป์และด้านโวหาร ด้านที่ 1 ด้านการใช้คำ พบการใช้คำราชาศัพท์ การใช้คำอ้างถึงบุคคล การใช้คำที่แสดงวัจนกรรมชี้นำ การใช้คำบอกลำดับเวลา การใช้คำแสดงการเพิ่มความ และการใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาเรียงต่อกัน ด้านที่ 2 ด้านการใช้ประโยค พบการใช้ประโยคแสดงเจตนาบอกให้ทำและการใช้ประโยคที่แสดงเหตุผล ด้านที่ 3 ด้านวรรณศิลป์ พบการใช้ความเปรียบและการใช้จังหวะสมดุลคำ ด้านที่ 4 พบการใช้บรรยายโวหารและการใช้พรรณนาโวหาร อนึ่ง ท่วงทำนองการเขียนช่วยแสดงให้ทราบถึงลักษณะเฉพาะของปริจเฉทหมายรับสั่ง เพราะเป็นลักษณะการใช้ภาษาที่พบค่อนข้างบ่อยแล้วและพบเป็นส่วนใหญ่ในหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรี

และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

เมื่อพิจารณาหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 จำนวน 412 ฉบับแล้ว สามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยด้านโครงสร้าง ด้านเนื้อหา และด้านท่วงทำนองการเขียน ได้ดังนี้

1) ด้านโครงสร้างของปริจเฉทหมายรับสั่ง ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ 1.1) ส่วนพิเศษ ประกอบด้วยส่วนการบอกเวลาและส่วนผู้แจ้งหมายรับสั่ง เป็นองค์ประกอบที่จะมีหรือไม่มีก็ได้ อีกทั้งยังสามารถปรากฏได้ทั้งแบบปรากฏร่วมในส่วนนำและแบบปรากฏร่วมในส่วนท้าย 1.2) ส่วนนำ ประกอบด้วยส่วนผู้รับการสั่ง เป็นองค์ประกอบที่จำเป็นต้องมีเสมอ 1.3) ส่วนเนื้อหา ประกอบด้วยส่วนเนื้อหาการสั่ง เป็นองค์ประกอบที่จำเป็นต้องมีเสมอ และ 1.4) ส่วนท้าย ประกอบด้วยส่วนท้ายการสั่งและส่วนรายละเอียดเพิ่มเติม โดยส่วนท้ายการสั่งเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นต้องมีเสมอ ในขณะที่ส่วนรายละเอียดเพิ่มเติมจะมีหรือไม่มีก็ได้

2) ด้านเนื้อหาในปริเฉทหมายรับสั่ง เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจและงานราชการต่างๆ สามารถจำแนกได้ 2 กลุ่ม คือ 2.1) เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชพิธี ปรากฏเนื้อหาย่อย 2 ประการ คือ พิธีกรรมงานศพและศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี และ 2.2) เนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติราชการ ปรากฏเนื้อหาย่อย 8 ประการ คือ การแต่งตั้งหรือการเลื่อนตำแหน่ง การศึกสงครามและการทูต การเดินทาง การรับหรือจ่ายสิ่งของต่างๆ สัตว์ในราชการ การพิจารณาคดีความ การบำรุงรักษาสถานที่ และเบ็ดเตล็ด นอกจากนี้เมื่อสังเกตเนื้อหาย่อยที่ปรากฏในปริเฉทหมายรับสั่งแล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชพิธี โดยมักจะปรากฏทั้งเนื้อหาย่อยเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพและเนื้อหาย่อยเกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี

3) ด้านท่วงทำนองการเขียน เมื่อพิจารณาท่วงทำนองการเขียนที่ปรากฏในปริจเฉทหมายรับสั่ง ซึ่งจำแนกออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านการใช้คำ ด้านการใช้ประโยค ด้านวรรณศิลป์ และด้านโวหารแล้ว 3.1) ด้านการใช้คำ พบ 6 ประการ คือ การใช้คำราชาศัพท์ การใช้คำอ้างถึงบุคคล การใช้คำที่แสดงวัจนกรรมชี้นำ การใช้คำบอกลำดับเวลา การใช้คำแสดงการเสริมความ และการใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาเรียงต่อกัน 3.2) ด้านการใช้ประโยค พบ 2 ประการ คือ การใช้ประโยคแสดงเจตนาบอกให้ทำและการใช้ประโยคที่แสดงเหตุผล 3.3) ด้านวรรณศิลป์ พบ 2 ประการ คือ การใช้ความเปรียบและการใช้จังหวะสมดุลคำ และ 3.4) ด้านโวหาร พบ 2 ประการ คือ การใช้บรรยายโวหารและการใช้พรรณนาโวหาร ทั้งนี้ ท่วงทำนองการเขียนที่พบในแต่ละด้านเป็นลักษณะการใช้ภาษาที่พบบ่อยและพบส่วนใหญ่ในปริเฉทหมายรับสั่ง

ผลการวิจัยด้านโครงสร้างของปริจเฉทหมายรับสั่งส่วนใหญ่สอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่อง “การเชื่อมโยงความในหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัชกาลที่ 1” ของ Tuntijitjaru (2005) ซึ่งได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ไว้ 4 ส่วน คือ ส่วนการขึ้นต้น ส่วนหัวข้อ

ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนการสรุปหรือการลงท้าย นอกจากนี้ ผลการวิจัยด้านโครงสร้างของปริจเฉทหมายรับสั่งในบทความฉบับนี้ยังแสดงให้ทราบเพิ่มเติมว่าโครงสร้างของปริจเฉทหมายรับสั่งมีองค์ประกอบส่วนพิเศษ คือ ส่วนการบอกเวลาและส่วนผู้แจ้งหมายรับสั่ง ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สามารถปรากฏในตำแหน่งต้นหรือในตำแหน่งท้ายของปริจเฉทหมายรับสั่งก็ได้

เมื่อพิจารณาโครงสร้าง เนื้อหา และท่วงทำนองการเขียนที่ปรากฏในหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 แล้ว แสดงให้ทราบว่าปริจเฉทหมายรับสั่งเป็นปริจเฉทข้อปฏิบัติ เพราะปรากฏแนวโน้มสู่ผู้กระทำเป็นหลัก ในขณะที่การลำดับเวลาไม่ค่อยปรากฏมากนัก สำหรับลักษณะแนวโน้มสู่ผู้กระทำนั้นสามารถพิจารณาได้จากการใช้คำราชาศัพท์ การใช้คำอ้างถึงบุคคล การใช้คำแสดงวัจนกรรมชี้นำ รวมถึงการใช้ประโยคบอกให้ทำ นอกจากนี้ ปริจเฉทหมายรับสั่งก็อาจปรากฏปริจเฉทคำอธิบายสอดแทรกอยู่ เพื่อชี้แจงรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับรายการปฏิบัติ โดยสามารถสังเกตได้จากการใช้คำแสดงการเสริมความ การใช้ประโยคที่แสดงเหตุผล และการใช้บรรยายโวหาร

อนึ่ง โครงสร้าง เนื้อหา และท่วงทำนองการเขียนที่ปรากฏในปริจเฉทหมายรับสั่งช่วยแสดงให้ทราบว่าแม้การปกครองในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 จะเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช กษัตริย์ทรงได้รับการเคารพดุจสมมุติเทพ ทรงมีพระราชอำนาจสมบูรณ์ (Mahakan, 1981 : 80, 89) แต่ก็ทรงใช้พระราชอำนาจในการประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ อย่างมีเหตุผล ทรงใส่พระทัยดูแลขุนนาง ข้าราชการ รวมถึงผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่เอื้อประโยชน์ต่อบ้านเมืองและความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งสะท้อนและสามารถพิจารณาได้จากโครงสร้าง เนื้อหา และท่วงทำนองการเขียนในปริจเฉทหมายรับสั่ง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาโครงสร้าง เนื้อหา และท่วงทำนองการเขียนในปริจเฉทหมายรับสั่งในบทความฉบับนี้เก็บข้อมูลจากหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 เท่านั้น จึงน่าสนใจศึกษาโครงสร้าง เนื้อหา และท่วงทำนองการเขียนในปริจเฉทหมายรับสั่งโดยเก็บข้อมูลจากหมายรับสั่งที่ปรากฏในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ถึงสมัยปัจจุบัน (พ.ศ.2562) เพิ่มเติม ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงความเหมือนหรือความแตกต่าง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการด้านโครงสร้าง เนื้อหา และท่วงทำนองการเขียนในปริจเฉทหมายรับสั่งได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

รายการเอกสารอ้างอิง

Anumanrajadhon, Phraya. (1972). *Literature and Literary Studies*. Bangkok: Bannakarn. (In Thai)

Burutpat, S. (1994). *Discourse Analysis*. 2nd ed. Bangkok: Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University. (In Thai)

Chularatana, J. (2001). *The Krom Tha Khwa Officials: Their Roles and Functions during the Ayutthaya and Ratanakosin Periods (1610-1892)*. Doctoral Dissertation, Department of History, Chulalongkorn University. (In Thai)

Damrong Rajanubhab, Prince. (1950). *Book of Tradition in the Royal Court of the Reign of Ayutthaya Period and the Criticism of Prince Damrong Rajanubhab*. Phra Nakorn: Phrachan. (The Cremation Book of Princess Phrapapanpilai, Sanam Luang Ceremonial Ground, 1950 A.D.) (In Thai)

Dhanvarjor, R. (1991). *A Study of Lexical Reduplication in Thai*. Doctoral Dissertation, Department of Thai, Chulalongkorn University. (In Thai)

Jaratjarungkiat, D. (2000). *Discourse Connectors in Thai from the Sukhothai Period to the Present*. Doctoral Dissertation, Department of Thai, Chulalongkorn University. (In Thai)

Jaratjarungkiat, S. (2008). /jaŋ/: A *Diachronic Study*. Master Thesis, Department of Thai, Chulalongkorn University. (In Thai)

Laksanasiri, J. & Imsamran, B. (2005). *Language and Communication*. Nakhon Pathom: Faculty of Arts, Silpakorn University. (In Thai)

Longacre, R. E. (1996). *The Grammar of Discourse*. 2nd Ed. New York: Plenum Press.

Mahakan, P. (1981). *History of Thai Government*. Chonburi: Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot Univeristy, Bangsaen Campus. (In Thai)

Na Nakorn, P. (1967). Writing: Prose and Style. In *Lecture of Advanced Thai*. Bangkok: Kurusapa. (In Thai)

Na Nakorn, P. (1992). *Art of Writing*. Bangkok: Kawfang. (In Thai)

Nitmai, P. (2007). *Tattoo: Establishment of Identity as Self-Identifying on the Body*. (Independent study), Chiangmai University. (In Thai)

Office of the Royal Society. (2017). *Dictionary of Linguistics, Version of Office of the Royal Society*. Bangkok: A-Biz Intergroup. (In Thai)

Panpothong, N. (2012). *Lecture of Pragmatics and Analysis of the Thai language*. Bangkok: Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. (In Thai)

Panpothong, N. (2013). *Critical Discourse Analysis: Concept and Approach to Thai Discourse Analysis*. Bangkok: Faculty of Arts, Chulalongkorn University. (In Thai)

Panthayangkun, Y. et al. (1980). *The Royal Decrees, Part 1, the Reign of Thonburi Period*. Bangkok: The committee for the Consideration and the Publishing of Papers on History, Office of the Prime Minister. (In Thai)

Panthayangkun, Y. et al. (1982). *The Royal Decrees, Part 2, the Reign of Rattanakosin Period*. Bangkok: The committee for the Consideration and the Publishing of Papers on History, Office of the Prime Minister. (In Thai)

Panthayangkun, Y. et al. (1985). *The Royal Decrees, Part 3, the Reign of King Rama II of the Rattanakosin Period*. Bangkok: The committee for the Consideration and the Publishing of Papers on History, Office of the Prime Minister. (In Thai)

Panthumetha, N. (2011). *Thai grammar*. 6th ed. Bangkok: Faculty of Arts, Chulalongkorn University. (In Thai)

Paraprasert, N. (2002). *Thai Politics in the Lower Chao Phraya Basin from the Period of Twin Cities to the Period of kingdoms: A Case Study of the Development of Ayutthaya and Early Bangkok Palaces*. Master Thesis, Department of History, Chulalongkorn University. (In Thai)

Rodsub, N. (2011). Personal Reference Terms in Thai royal palace from the study of H.R.H. Prince Maha Vajirunahisa's Diary. *HCU Journal*, 14(28) : 23-39. (In Thai)

Rothtong, U. (1999). *Derivation of Disyllabic Synonymous Compounds*. Master Thesis, Department of Oriental Language, Silpakorn University. (In Thai)

Royal Institute. (2010). *Dictionary of Applied Linguistics, Version of Royal Institute*. Bangkok: Rungsilp Printing. (In Thai)

Satavetin, J. (1967). Writing: Prose and Individual Style. In *Lecture of Advanced Thai*. Bangkok: Kurusapa. (In Thai)

Teekhachunhatean, R. (2006). *Lanna Traditional Medicine Texts: A Stylistic Study*. Bangkok: Chulalongkorn University. (In Thai)

Thaiauboon, D. (2013). *Thai writing skills* (8th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University. (In Thai)

The Committee for the Revision of Thai History and the Publishing of Papers on History and Archaeology, Secretariat of the Prime Minister. (1993). *The Royal Decrees, Part 4, episode 1, the Reign of King Rama III of the Rattanakosin period* (1824-1841 A.D.). Bangkok: Rungsilp Printing (1977). (In Thai)

The Committee for the Revision of Thai History and the Publishing of Papers on History and Archaeology, Secretariat of the Prime Minister. (1994). *The Royal Decrees, Part 4, episode 2, the Reign of King Rama III of the Rattanakosin period* (1841-1843 A.D.). Bangkok: PA Living. (In Thai)

Thepwalee, Phra. (1973). *Thai Royal Language and Etiquette of Wording*. Bangkok: Sermvit Bannakarn. (In Thai)

Tuntijitjaru, P. (2005). *Cohesion in the Royal Decrees in the Reign of King Thonburi and King Rama I*. Master Thesis, Department of Oriental Language, Silpakorn University. (Thai)

Wareeket, K. (2013). *Grammaticalization of the First-Person Pronouns in Thai during the Rattanakosin Period*. Master's Thesis, Department of Thai, Chulalongkorn University. (In Thai)